

OPONENTSKÝ POSUDEK

disertační práce

Mgr. Petra Besedová: *Analýza čítanek německého jazyka pro střední školy na českém území se zaměřením na germánskou mytologii (1800–2000)*. Praha 2007, 220 stran.

1. Základní charakteristika posuzované práce

Disertační práce Mgr. Petry Besedové je věnovaná problematice, která v současné době patří v didaktice cizích jazyků u nás spíše k opomíjeným tématům. Svědčí o tom také autorkou několikrát zmiňovaný fakt, že se rozboru čítanek určených pro vyučování němčiny dosud nikdo nevěnoval. Proto je třeba chápat záměr autorky – analyzovat vybrané čítanky vydané v letech 1800–2000 se zaměřením na germánskou mytologii – proklamovaný v úvodu disertace jako u nás dosud ojedinělý pokus.

Disertační práce sestává ze čtyř kapitol. V úvodní části představuje doktorandka cíle a úkoly svého výzkumu, zabývá se dosavadními poznatky o germánské mytologii, obecně charakterizuje textové učební materiály a uvádí metody použité při zpracování disertace. Druhá část je věnována obecné charakteristice literárních textů ve výuce cizích jazyků a historickému pohledu na germánskou mytologii v Čechách ve sledovaném období. Nejrozsáhlejší je třetí – empirická – část. Přináší v šesti chronologicky členěných celcích vedle charakteristiky politického a kulturního dění, vývoje středního školství a cílů výuky německého jazyka v letech 1800–1849, 1849–1918, 1918–1938, 1939–1945, 1945–1990 a 1990–dosud především výsledky autorčiny analýzy německých čítanek používaných ve výuce němčiny na našem území. Ve čtvrté části předkládá doktorandka závěry svého šetření. Čtenář nepochybně ocení to, že vedle seznamu literatury a pramenů práce obsahuje také jmenný rejstřík, což nebývá u prací tohoto typu obvyklé. Součástí práce je šest příloh, v nichž jsou uvedeny soupisy čítanek v jednotlivých charakterizovaných obdobích.

Do kapitol je začleněna také obrazová dokumentace přinášející jednak informace o struktuře školství v jednotlivých etapách vývoje, jednak ukázky německých textů ze zkoumaných čítanek.

2. Přínos práce

a) *Charakteristika politického a kulturního dění, jakož i vývoje středního školství v jednotlivých etapách*

Autorka podrobně představuje nejdůležitější události dějinného vývoje společnosti a změny ve vývoji středního školství, všímá si také cílů výuky německého jazyka, a to jak ve starších fázích jako jazyka zemského, tak i po roce 1918 jako jazyka cizího. Je patrné, že si je dobře vědoma toho, že koncepce čítanek závisela na mnoha faktorech, z nichž nejdůležitějšími byly politický a kulturní vývoj a nepochybně také vývoj v oblasti školství a s ním související cíle výuky německého jazyka.

b) *Soupis německých čítanek a informace o jejich autorech*

Vzhledem k tomu, že se německé čítanky dosud nestaly objektem pedagogického výzkumu, představuje disertace první počín v tomto směru a předkládá čtenáři podrobný soupis.

c) *Náměty v textech věnovaných germánské mytologii v jednotlivých čítankách*

Doktorandka uvádí u každé analyzované čítanky, čeho se texty věnované germánské mytologii či nejstarší německé literatuře týkají.

d) *Souhrnné hodnocení jednotlivých období*

Na závěr každého chronologického celku autorka shrnuje výsledky svých analýz.

3. Připomínky a náměty k diskusi

K posuzované práci mám několik připomínek, některé z nich jsou zásadnějšího rázu:

a) K těm zásadnějším patří uvedené *metody výzkumu*. Z toho, co doktorandka uvádí, je zřejmé, že nerozlišuje metody pedagogického výzkumu a metody lingvistického výzkumu.

Není zcela jasné, proč si vybírá pro rozbor čítanek metody sociolingvistické (s. 16). Sociolingvistika je, jak je obecně známo, lingvistická disciplína, která sleduje vzájemné vztahy jazyka a společnosti, o což v případě posuzované práce vůbec nejde.

Dle autorky je pro rozbor čítanek nejvhodnější *metoda formální analýzy* (s. 16). V čem spočívá tato metoda? Co je její podstatou? Doktorandka uvádí, že podle této metody by se „*texty měly zkoumat vytržené z kontextu své geneze ...*“ Citována je

v této souvislosti práce Jiřího Černého *Dějiny lingvistiky*. Na uvedeném místě v této knize (na s. 172) se však informace nenachází.

Další metodou, již doktorandka navrhuje, je „komponentová analýza“ (s. 17). Vzhledem k tomu, že uvádí pojem *sém* jako klíčové slovo této analýzy, je zcela zřejmé, že má na mysli analýzu komponentovou neboli složkovou, což je lingvistická analýza lexémů na základě jejich rozkladu na malý počet protikladných sémantických rysů – komponentů významu. Čtenář nechápe, co má tato metoda společného s analýzou německých čítanek. Podobně je tomu i u další autorkou uváděné metody historicko-srovnávací (s. 17). I v tomto případě je citována práce Jiřího Černého, jenže Černý má na mysli metodu druhé poloviny 19. století, jejímž propagátorem byl August Schleicher a při níž šlo o rekonstrukci starších vývojových fází jazyka – konkrétně indoevropského prajazyka a germánštiny.

Domnívám se, že pro autorčinu práci by byla optimální metoda „obsahové analýzy pedagogických dokumentů“, o níž pojednali Jaromír Janoušek ve studii „*Metody sociální psychologie*“ (Praha 1986, s. 124) a Fred N. Kerlinger v práci „*Základy výzkumu chování. Pedagogický a psychologický výzkum*“ (Praha 1972, s. 531).

b) *Analýza čítanek, v nichž nebyly nalezeny texty o germánské mytologii.*

Doktorandka podrobně popisuje i ty čítanky, v nichž nenalezla žádné texty o germánské mytologii. Značnou pozornost věnovala i jejich autorům. Myslím si, že by bylo lepší uvést výčet těch čítanek, které autorka procházela a v nichž nic nenašla, na závěr. Ušetřila by tím místo pro další rozbory.

Nelogické např. je, že doktorandka uvádí publikaci *Německá konverzace a četba* následujícími slovy: *Publikaci ... jsme si vybrali k analýze z následujících důvodů. Kniha nesplňuje požadavky kladené na čítanky, v tomto případě se jedná o učebnici. V době svého vzniku byla považována za poměrně zdařilý doplňkový materiál pro výuku němčiny ... Pro poskytnutí literárních znalostí je učebnice nedostačující, její prioritou zůstává konverzace* (s. 164n).

c) *Biografie autorů*

Biografie autorů čítanek působí dle mého názoru přímo v textu rušivě. Vhodnější by bylo umístit je do poznámky pod čarou. Navíc není jasné, k čemu mají biografie sloužit. Bylo by třeba uvést je do souvislosti s analyzovanými texty.

d) *Chybí rozbor textů věnovaných germánské mytologii.*

Doktorandka se soustředila převážně na to, zda jsou v čítankách texty ke germánské mytologii a jakého námětu se týkají; škoda, že se nevěnovala analýze obsahu těchto literárních textů (jen ojediněle najdeme stručné informace). Takový rozbor by byl nepochybně velmi důležitý. Při něm by se totiž mohly zúročit jednak informace o autorech čítanek (v případě, že texty psali sami), jednak také charakteristika historického vývoje a cíle výuky jazyka v uvedené etapě (především v období Protektorátu Čechy a Morava, kdy germánská mytologie měla důležitý význam, který vycházel z celkového přístupu politiky národního socialismu k mytologii starých Germánů). Zajímavé by např. bylo zjistit, zda čítanky po roce 1938 přinášejí stejné informace o germánské mytologii jako před rokem 1938.

Doktorandka nevěnovala příliš pozornosti ani metodologickému konceptu práce s literárními texty v jednotlivých čítankách. V disertaci se objevuje pouze informace o tom, že některé texty odpovídají zprostředkující metodě, ale čtenář se nic nedozví o charakteristických rysech takových textů ani o tom, jak *vybízely studenty k následné konverzaci* (s. 175).

Na s. 106 autorka např. uvádí, že *text, přestože je krátký, je vystaven tak, aby ... podnítil následnou diskusi ...* a že některé otázky k textu měly podnítit diskusi. Nabízí se však uvést, čeho se diskuse měla týkat, jaké polemické informace byly v textu uvedeny, aby vedly k diskusi.

Zajímalo by mne také, zda v čítance autorů Jiráta a Rehbergera z roku 1937 je již možné najít vliv politiky národního socialismu v sousedním Německu.

Na s. 128 doktorandka píše o zneužití germánské mytologie během druhé světové války, kdy šlo *o vytrhávání částí pověstí z jejich významové souvislosti*. Lze to demonstrovat na konkrétních textech v čítankách? Na s. 175 se autorka zmiňuje o úpravě textů během 2. světové války. Lze ji dokumentovat na příkladech z čítanek?

Na s. 178 uvádí, že zkoumala problematiku německých čítanek také z hlediska lingvodidaktiky. Které konkrétní pasáže její disertace se tohoto výzkumu týkají?

e) *Co vyplývá z podrobné charakteristiky politického vývoje, vývoje školství a cílů cizojazyčného vyučování pro analýzu čítanek?*

Bylo by nepochybně přínosné, kdyby doktorandka na pozadí doby vysvětlila přístupy autorů čítanek ke germánské mytologii.

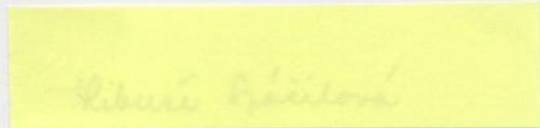
Dále mám k předložené práci některé drobnější připomínky:

- Jak lze chápat tvrzení autorky, že *čítanku bereme jako jednolitý text* (s. 10)?
- Proč chybí práce H. Kadečkové z roku 1999 zmiňovaná na s. 13 v seznamu literatury na s. 192n?
- Autorka disertace mylně uvádí, že se zabývám německou literaturou (s. 12).
- V práci je několikrát citována *Didaktika cizích jazyků*, jejímž autorem je Josef Hendrich s kolektivem. Informace uvedené v pozn. 7 (s. 19) jsem v knize našla až na s. 402, nikoli na s. 397; informace v pozn. 12 (s. 22) jsou u Josefa Hendricha na s. 400.
- Jak je míněna věta *Přítom hlavním předmětem zájmu učitele cizích jazyků by měl zůstat především obsah textu, nikoli politické pozadí doby* (s. 23)? Je to správný přístup?
- Na s. 25 se objevuje kapitola *Vztah výuky německého jazyka k literatuře*. Škoda, že si doktorandka nevěšela tohoto vztahu z hlediska historického vývoje metod cizojazyčného vyučování.
- Je definice textu na s. 30 správná? Uvádí se v ní, že *text je jakýkoli úsek mluveného či písemného projevu*. Z hlediska textové lingvistiky jde o definici nedostatečnou.
- Je otázkou, zda se dá jednoznačně souhlasit s tvrzením na s. 31, že *literární texty cizích kultur se tak stávají jedinečnou cestou k poznání jejich národů a kultur*. Je totiž všeobecně známo, že literární texty představují jistý druh fikce a že je třeba, aby v důsledku tohoto faktu uměl učitel s literárními texty v cizojazyčném vyučování pracovat.
- U charakteristiky *gramaticko-překladové metody* doktorandka cituje práci Jiřího Černého *Dějiny lingvistiky* (pozn. 52 na s. 53). Ten, jak je známo, se didaktikou cizích jazyků nikdy nezabýval.
- Na s. 108 je představen Franz Jelinek jako spoluautor jedné čítanky s poznámkou, že se doktorandce o něm nepodařilo více informací nalézt. Domnívám se, že jde o osobnost, představenou v rakouském biografickém lexikonu *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Sv. 3. Graz – Köln 1961, s. 98; Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder. Sv. 2. München 1984, s. 38*. Franz Jelinek zemřel v roce 1944. Informace o tomto autorovi přináší

rovněž Lenka Vodrážková-Pokorná ve sborníku *Germanistik genießen* (jde o pamětní sborník věnovaný doc. H. Bokové, vydaný ve Vídni v loňském roce).

4. Závěr

Předložená doktorská disertace je prací průkopnickou v tom, že přináší jako první svého druhu analýzu německých čítanek v našich zemích. Vyzvednout je třeba její formální úpravu a pečlivě vypracovaný bibliografický aparát. I přes uvedenou řadu kritických připomínek však doporučuji práci k obhajobě a doufám, že je doktorandka při obhajobě přesvědčivým způsobem vysvětlí a uvede nejasnosti v popisovaných skutečnostech na pravou míru.

Prof. PhDr. Libuše Spáčilová, Dr.

oponentka

V Olomouci 18. března 2007